

BOSANSKI KONFLIKT IN NJEGOVE POSLEDICE (ali poskus razrešitve etnične kvadrature kroga?)

"Ni videti, da se bo miroljubno večetnično sodelovanje, predvideno z Daytonskim sporazumom, uresničilo v zdajšnji situaciji. Zato bo potrebno sprejeti in uresničiti še nekaj dodatnih ukrepov".

*Army Forces Journal March 1998
(An Exit Strategy from Bosnia, Christopher Lord)*

Po prvi svetovni vojni so se Grki lahko veselili kar pravične obravnave, saj so s prvim Sporazumom iz Neuillyja (27. nov. 1919) dobili Zahodno Trakijo, provinco Epir (z glavnim mestom Ionnina), del Makedonije, številne otoke v Egejskem morju, skupaj z ratifikacijo njihove zveze z otokom Kreto.

S sporazumom iz Sevresa (10. avgust 1920) so dobili vzhodni del Trakije, s čimer je bila zmanjšana turška prisotnost v Evropi le na Konstantinopol (Istanbul) in njegovo neposredno okolico. Še več, Grki so dobili tudi upravo nad starim mestom Izmirjem z zaledjem pod pogojem, da v petih letih izvedejo referendum, ki naj bi odločil o njegovi končni usodi. Ta sporazum Turčija seveda ni ratificirala, medtem pa se je grška oblast, ki je menila, da je turška vojska oslABLJENA, odločila sprožiti ofenzivo v Anatoliji, da bi razširila svojo oblast na bistvenem delu Male Azije.

Bili pa so grenko razočarani, ker je Mustafa Kemal (Kemal Atatürk) reorganiziral in zbral ostanke turške vojske ter pognal grško vojsko, ki je že globoko napredovala, v popoln umik, vključno z grškim prebivalstvom, ki je še živelo v Mali Aziji. S Sporazumom iz Lausanne (24. julij 1923) so Turki dobili nazaj vse maloazijsko ozemlje skupaj z vzhodno Trakijo, pomembnim mostiščem na evropski celini.

Hkrati je bila načrtovana izmenjava prebivalstva, da bi se obnovila etnična identiteta vojaških ozemelj. To je bila ogromna operacija, ko je moralo skoraj 1.400.000 Grkov zapustiti Malo Azijo in oditi v Grčijo, 350.000 Turkov zapustiti Makedonijo in Zahodno Trakijo ter oditi v Turčijo, obenem pa tudi 190.000 Bolgarov, ki so morali zapustiti Makedonijo in Zahodno Trakijo in oditi v Bolgarijo. Treba je reči, da je beseda "vrnitev v njihovo domovino" neprimerna, saj je bilo to prebivalstvo tam že več stoletij in ni imelo več nobenih korenin v njihovi "izvirni" deželi.

Po drugi svetovni vojni je bilo razseljevanje prebivalstva še bolj impresivno. Bežeč pred napredovanjem ruskih enot, je nemško prebivalstvo zapustilo vzhodno Prusijo (4 milijone ljudi), nekaj tednov kasneje pa se je isti scenarij ponovil ob izgubi zahodne Prusije, Pomorjanske in Šlezije (7 milijonov).

* R.G. Hürner je obrambni analitik z izkušnjami v Srednji Evropi, Afriki in Srednjem Vzhodu. Je vodja mednarodnih odnosov na Atl Assn v Belgiji, vendar tu izraža svoja osebna stališča in poglede.

Če bi tako preseljevanje prebivalstva imeli za neposredno posledico izgubljene vojne, pa se je proporcionalno isti pojav zgodil na Poljskem, kjer je moralo veliko število ljudi zapustiti vzhodni del Poljske (provinci Podobijio in Volhynijo (1,5 milijona), ki si ga je priključila Sovjetska zveza, medtem ko je bilo nadaljnjih 3 milijone preseljeno na izpraznjeno bivše nemško ozemlje zahodne Poljske in vzhodne Prusije (Mazurija). Prav zaradi tega je Poljska zopet postala homogena etnična država v približno istih zahodnih mejah iz 1772. leta.

Pred vojno je bila Češkoslovaška sestavljena iz večine Čehov, Moravcev in Slovakov, v bistvu dve tretjini prebivalstva, t.j. 9,7 milijona ljudi proti 700.000 Madžarom in 3,2 milijona etničnih Nemcev, t.i. "Sudetov", v zahodnem delu države, ki so prej prav tako pripadali Avstroogorskemu imperiju.

Naseljeni v industrijskem delu države sicer niso uživali natančno enakega statusa kot med habsburškim imperijem, toda kljub temu niso imeli pravega razloga za pritoževanje, vse dokler niso njihovi nemški sosodje postali zainteresirani zanje kot sredstvo za odstranitev nevarnih vojaških utrd, ki so jih Čehi zgradili na tem območju, kar je bil uvod v kasnejši popolni razpad Češkoslovaške države.

Leta 1945, takoj po vojni, so Čehi, ki niso pozabili tistega, kar so obravnavali kot veliko izdajo, izgnali 3,2 milijona etničnih Nemcev iz svoje države, da bi bili gotovi, da do podobne boleče izkušnje, nikoli več ne bi prišlo.

Med spopadi, ki so potekali takoj po vojni v Palestini, kjer se je židovska imigracija organizirala z neprikritim namenom oblikovanja izraelske države, so se pojavili resni problemi (milo rečeno) med židovskimi "terorističnimi" organizacijami (Irgun Zvai Leumi, skupina Haganah in skupina Stern), britanskimi silami v protektoratu in seveda Arabci, ki so živeli tam, t.j. Palestinci.

Leta 1947 je štel prebivalstvo Palestine skoraj 1,9 milijona ljudi, od tega je bilo 589.000 Židov in 1,32 milijona Arabcev. Po njihovem množičnem odhodu iz Palestine je bilo skoraj 700.000 Palestincev registriranih v Libanonu, Jordaniji, Siriji in na ozemlju Gaze, t.j. več kot 50% prebivalstva. Po vojni leta 1967 je naslednji val bežal predvsem v Jordanijo in 1980. leta je bilo veliko več Palestincev v sosednjih državah kot pa v sami Palestini. Kakor koli je že impresivno število raznih poročil Varnostnega sveta ZN in mučnih pogajanj, je verjetno, da se ti begunci ne bodo nikoli vrnili v svojo izvorno domovino.

Etnično čiščenje? Pojasnilo, če že ne opravičilo?

To so štirje primeri "etničnega čiščenja" med mnogimi drugimi, ki pa samo dokazujejo, da je ta praksa, čeprav odvrtna, prisotna in obstaja še vedno kot končna rešitev za reševanje problemov, ki se lahko pojavijo z močnimi manjšinami. To je bil namreč primer z Grčijo in Turčijo leta 1922, vendar pa primer Sudetov dodaja še eno razsežnost, saj so ti ljudje živeli in uspevali že stoletja skupaj s svojimi češkimi sodržavljanji brez večjih medetničnih konfliktov.

Motivi, ki stojijo za množičnim razseljevanjem ljudi, ki so jih pregnale napadalne in/ali zmagovalne sile, seveda niso bistveno drugačni od tistih, ki so obstajali na začetku človeštva. Sla po moči (oblasti) pretvorjena v ozemeljsko pri-

svajanje, celo na škodo domnevnih zaveznikov npr., ko si je Rusija prilastila vzhodne province Poljske. V tem primeru vrnitev poljskega razseljenega prebivalstva ni bila niti predvidena, upoštevajoč moč Sovjetske zveze v tem času (Yaltski sporazum).

Poraz Nemčije imamo lahko za neposredno posledico neuspele ekspanzionistične politike, ki jo je izvajal Tretji Reich. Pridobljena ozemlja, vztrajno zbirana od 14. stoletja dalje, so bila izbrisana dejansko v nekaj mesecih. Vzhodna Prusija, Zahodna Prusija, Pomorjansko in Šlezija, vsa bivša slovanska ozemlja, so bila dobljena nazaj, brez kakršnega koli upanja vrnitve za Nemce, naseljenih tam že stoletja.

Tragična napaka grških generalov ob invaziji na turško Anatolijo leta 1920. je imela za posledico množičen izgon njihovih grških sodržavljanov, ki so bili tam že tri tisoč let in so preživeli turške vpade in turško vladavino. Čudežno preživetje v daljni preteklosti je bilo dobesedno zbrisano v nekaj tednih. Grki so bili lahko užaljeni in razočarani, vendar mislimo, da na vrnitev prebivalstva v Anatolijo, če bi imelo isti status kot nekoč, sploh ni bilo moč misliti.

Primer Sudetov: ti so živeli skupaj s svojimi češkimi sodržavljanji v Avstro-ogrskem imperiju že stoletja, a so v nekaj letih obrnili proti njim in zahtevali "vrnitev" v nemško politično entiteto. Po vojni so bili Sudeti pregnani, vendar ni nihče nikoli podvomil v razumnost odločitve, mogoče zato, ker je bilo to nekaj takega kot "pravično kaznovanje".

Prvi možni sklep: od začetka tega stoletja so značilne vojne z množicami beguncev, ki so bežali pred zmagovalci, rezultat pa je bil na milijone razseljenih oseb. Kot je pokazal čas, poraženi narodi niso nikoli poskušali, da bi se ponovno naselili v svoji "izvirni deželi".

Bosanski konflikt: zametek študije primera

Ko so bili Srbi poraženi od Turkov v bitki na Kosovem polju leta 1389, bitki, ki so jo bojevali skupaj z Albanci, so se morali podvreči turški vladavini kot zadnji na Balkanu. Citiramo iz članka, ki ga je objavila uradna srbska agencija (18. nov. 1996): "Po padcu Srbije so Turki najprej opustošili center njene kulture in civilizacije, zatirali so njeno prebivalstvo in uničevali kulturno dediščino. To je bil začetek obdobja migracij, demografskih sprememb in izgon krščanskih Srbov s Kosova.

Po koncu 17. stoletja in v času 18. stoletja, po vsakem posegu Avstroogrške na južni Balkan, ki so ga vedno spremljali Srbi, so Turki izvajali krute represalije, katerim je sledil dvojni množični izgon Srbov s Kosova, namreč 1693 in 1697. leta. Turki so jih zamenjali z Muslimani, predvsem iz severne Albanije, preostali Srbi pa so bili prisiljeni sprejeti islam ...".

Srbi, ki so zapustili Kosovo, so bili dobrodošli v Krajini, regiji, ki je mejila na turški imperij, v hrvaškem delu Avstroogrškega imperija, kjer so se naselili na zemlji, ki so jim jo dodelile oblasti.

Leta 1989, t.j. po treh stoletjih sobivanja s hrvaškim prebivalstvom v Krajini, so Srbi vneto odgovorili na bojevit govor Slobodana Miloševića, ki jih je pozval k

odporu proti njihovim hrvaškim sodržavljanom, tako da so 12. maja 1991 Srbi proglasili RSK (Republiko Srbsko Krajino). Hitro so zbrali močne sile, ki so imele ustrezno opremo, tako da so lahko pregnale nezaščiteno hrvaško prebivalstvo, medtem ko so zasedli ustrezno ozemlje, t.j. 13.500 km² ali 25% hrvaškega ozemlja.

4. avgusta 1995 se je tok obrnil, hrvaška vojska je napadla in osvobodila zahodno Krajino v samo 72 urah, kar je sprožilo množičen beg srbskih beguncev na ozemlja (predvsem) okoli Banja Luke.

2. avgusta 1991 so Srbi napadli Vukovar iz same Srbije in po njegovem popolnem uničenju je mesto padlo 18. nov. 1991.

25. avgusta 1995 je bilo sklenjeno premirje med Hrvati in Srbi: vzhodna Slavonija je prišla pod nadzor ZN, medtem ko je predsednik Tudjman zahteval vrnitev tega ozemlja Hrvaški najkasneje do novembra 1995. V bistvu je bilo to uresničeno, toda šele koncem 1997. leta. Med tem časom so Srbi (predvsem begunci iz Krajine in Zahodne Slavonije) zapuščali vzhodno Slavonijo in odhajali v sosednjo Srbijo.

Če želijo Hrvati, domačini iz Vukovarja, obnoviti svoje domove, ki so jih medtem nezakonito naselili srbski begunci iz Krajine, jim to ni dovoljeno v primeru, če si (ilegalni) vseljenci niso našli medtem drugega stanovanja.

Marca 1993 je francoski general Morillon odšel v Srebrenico in izjavil, da bo ostal tam, dokler bo obstajala srbska grožnja.

11. julija 1995 so Srbi "dovolili" bataljonu ZN, da je zapustil mesto; to je bila človeška katastrofa. Po trditvah Rdečega križa (14. septembra 1995) so Srbi hladnokrvno pobili okrog 8000 moških in otrok.

Daytonski sporazum (december 1996)

Zdi se, da naj bi bilo prevladujoče mnenje, da gre za vojno brez poražencev in zmagovalcev, neke vrste psihološka igra ničelne vsote z namenom, da pomiri maščevalnost, ustavi vojno in njene nadaljnje pokole.

V tem smislu je Daytonski sporazum enostavno uresničil svoje cilje in to je bil tudi njegov največji dosežek.

Temeljni problem, ki je ostal, je skupaj z begunskim naslednji: kam, kako in kdaj jih premestiti? Ta tri vprašanja so ostala v največji meri neodgovorjena.

Ker so begunci, najprej predvsem Muslimani in Hrvati (prvi val) in potem Srbi (drugi val), pobegnili, kamor so lahko, so praktično nameščeni ne samo v njihovi bivši republiki Jugoslaviji, pač pa tudi v Zahodni Evropi, predvsem Nemčiji. Dostopna slika je grozljiva: UNHCR ocenjuje, da je beguncev in razseljenih oseb brez možnosti trajne rešitve, naslednje število:

- Slovenija: 5.900 iz Bosne
- Vzhodna Slavonija: 60.000 Srbov iz ostale Hrvaške, toda en del zagotovo išče možnosti pobega naprej v Srbijo samo
- Republika Jugoslavija (Beograd): 250.000 iz Bosne in 200.000 iz Hrvaške
- Hrvaška: 77.000 iz Bosne (50.000 iz Srbije) 80 do 90.000 "notranje razseljenih" predvsem iz Krajine, Vzhodne in Zahodne Slavonije

- Zahodna evropa: 700.000 predvsem iz Bosne, nekateri s trajno rešitvijo.

Druga zelo pomembna točka je možnost vrnitve teh beguncev "domov", toda ali so njihovi domovi še tam? Ne obstajajo sicer natančne kalkulacije, toda splošno znano je, da je v Bosni 10% obstoječega stanovanjskega fonda uničeno, medtem ko je nadaljnjih 25-30% neuporabnih za prebivanje (The Economist 24. januar 1998).

Imeti nepremočljivo streho nad glavo je sicer bistveno, toda soseščina se je pogosto spreminjala in postala vsaj negostoljubna, če že ne odkrito sovražna. Lokalne oblasti v Drvarju, v hrvaško nadzorovani zahodni Hercegovini, so zažgale 300 hiš, da bi preplašile 17.000 Srbov, ki so nameravali tam živeti po vrnitvi (The Economist). Toda to ni le enostranska zadeva: maja 1997 je pred močno bahavo rusko brigado kakšnih 200 Srbov sistematično uničilo novo obnovljeno bosansko vas Gajevo: eksploziv so uporabljali tako velikodušno, da so bile hiše porušene do temeljev. Ker je bila ta vas obnovljena zahvaljujoč mednarodnim nevladnim organizacijam, je bilo 750.000 \$ neposredno vrženo v veter. Ruski vojaki niso intervenirali (Der Spiegel 16. junij 1997).

16. marca 1998 je bilo v reviji "Business Week" omenjeno, da je "od skoraj 225.000 bošnjakov, ki so se vrnil domov leta 1997, 75% še vedno notranje razseljenih ali niso imeli možnosti za stalno naselitev, medtem ko so tisti, ki so imeli nastanitev, živeli v strahu pred izselitvijo zaradi vrnitve predvojnih lastnikov".

V Sarajevu je pred vojno živel 520.000 prebivalcev, od tega je bilo 150.000 Srbov, 35.000 Hrvatov in okoli 335.000 Muslimanov. Po zadnjem štetju je tam zdaj 380.000 prebivalcev, od tega 340.000 Muslimanov, 19.000 Srbov in 21.000 Hrvatov. Od izvorno nastanjenih 150.000 Srbov, jih je 71.000 odšlo na začetku vojne in 60.000 leta 1996, ko so bila predmestja prestavljena v hrvaško-muslimansko federacijo, vendar je predsednik Alija Izetbegović pojasnil, da so množični odhod leta 1996 sprožila predvsem navodila Srbov s Pal (enako razmišljanje kot za Arabce, ki naj bi jih k zapustitvi Palestine nagovorile njihove lastne oblasti).

Mednarodni diplomati so izpostavili, da so manjšine v Sarajevu diskriminirane na številnih področjih mestnih služb, t.j. stanovanjski namestitvi, zaposlovanju in celo v šoli. Še več, mesto se je hitro spremenilo v muslimansko trdnjavo pod pritiskom predsednikove stranke SDA (Stranke demokratične akcije), ki nadzoruje vse vzvode države. Vse ključne službe v upravi in industriji so sistematično v rokah članov SDA, medtem ko se v bolnišnicah srbski vodje oddelkov postopoma zamenjujejo z bolj sprejemljivimi političnimi profili (Le Monde, 5. februar 1998).

Drugi sklep: jasno je, da je vrnitev beguncev izjemno težka. Prebivalstvo je sedaj močno etnično koherentno in vsaka vrnitev "drugih" v to okolje bo sprožila organizirano pasivnost, če že ne odkrito sovražnost. To je dejstvo, ki ga je zelo težko rešiti.

Konec decembra 1997 je obiskal Sarajevo predsednik Clinton in vprašal skupino mladih Bosancev: "Kaj je najpomembnejša stvar, ki jo lahko naredijo ZDA?"

"Ostanite", je odgovorila neka ženska. K temu pa je mlad moški dodal: "Naslednjih 50 let, prosim" (Herald Tribune, 1. januar 1998).

Tako je zdaj glavno vprašanje: kaj naj stori Zahod v Bosni v naslednjih mesecih ali letih? Pred kratkim je bilo odločeno, da bi moral SFOR postati DFOR in da bi obseg moral ostati na sedanji ravni (35.000 mož) vse do volitev konec tega leta.

Dolgoročna rešitev vključuje a) manjše "zastraševalne" sile, toda s strukturo podobno obstoječi, b) nekaj hitrih in mobilnih reakcijskih sil, ki niso nujno nameščene v Bosni, vključujejo pa podporo napadalnih helikopterjev in močne zračne sile v pripravljenosti, seveda dopolnjene z obsežnim stalnim opazovalnim sistemom.

Hkrati bi bile različne enote mobilnih paravojaških sil, kot so francoski CRS, italijanski karabinjerji ali belgijska žandarmerija, stacionirane v Bosni v tem prehodnem obdobju, dokler jih ne bi postopoma nadomestile ustrezne lokalne enote. Seveda je mogoče razvijati ad infinitum možne komponente takšnih idealnih sil. Toda ključno vprašanje ostaja: kako dolgo bomo ostali tu? Petdeset let, kot je spontano sugeriral ta mladi Bosanec, vendar pa je to težko uresničljivo in nekako ni prava rešitev.

Drugi del

Na začetku te obravnave smo na kratko omenili nekatere izrazite in novejšje primere množičnih izgonov, ki so bili neposredna posledica konfliktov. Kakršen koli je že njihov izvor, so bili to tipični spori (nasprotja) med ideološkimi in dinamičnimi političnimi sistemi, prevedeni v tipične vojne, za kar je najboljši primer konflikt med Tretjim Reichom in Sovjetsko zvezo. Subtilnejša je bila vojna med Izraelci in Arabci, kjer so napadalci prišli z morja in razširili obstoječe mostišče, kar je neizbežno spodbudilo neposredno ali posredno množičen izgon prebivalstva. V grško-turškem konfliktu je bil izvor mešan, Grki so sprožili vojno in jo izgubili, zapeljujoč ustrezno grško prebivalstvo; kakor koli že, potem sta se oblasti obeh vojskujočih strani strinjali o nadaljevanju "etničnega čiščenja" z nadaljnjo izmenjavo prebivalstva (vzhodne in zahodne Trakije).

S povojnim izgonom Sudetov so Čehi enostavno reagirali na izdajo, ki so jo doživeli 1938. leta, niso pa želeli, da se jim to ponovno zgodi.

Ne glede na okoliščine, so ti primeri povezani z vojnami in njihovimi neposrednimi posledicami.

V Bosni so bili pogoji različni: etnično različno prebivalstvo je ohranjala skupaj močna avtoriteta komunistične in strogo centralizirane oblasti, ki je že bila dovolj premetena, da je priznala določeno stopnjo samouprave za republike oziroma avtonomna področja. Te različne etnične skupine, čeprav po pripadnosti slovenskega porekla in govoreč praktično isti jezik, so doživele zelo različno zgodovinsko evolucijo. Slovenci in Hrvati so katoliki in čeprav so obdržali svojo identiteto, so nanje vplivale upravne in vojaške metode avstro-ogrskega imperija, Srbi so morali vzdržati težko turško vladavino, vendar se niso nikoli "utopili" in zelo malo se jih je spreobrnilo v islam, rajši so emigrirali v tujino (Krajina). Kar se tiče Bosne, se ta razlikuje od Hrvaške in Srbije samo v tem, da večina njenega prebivalstva pripada islamu in jih njihovi sosede celo danes imenujejo "Turki": to razkriva celotno miselno ozračje tega področja.

Zato konflikt v Bosni ni bil "tipična vojna" pač pa "državljanska vojna", ki jo lahko do neke mere primerjamo tudi s špansko, za katero je bila tudi značilna

nezaslišano kruta brutalnost (leta 1936 je v Španiji živelo 25 milijonov ljudi; v 32 mesecih učinkovitih operacij je bilo 600.000 mrtvih, od tega so jih 300.000 ubile Republikanske "varnostne" sile). Zadnji bosanski konflikt spada v ta zadnji tip: t.j. neusmiljen in krvav po svojem bistvu, zato ker so bili udeleženci včasih nerazrešljivo prepleteni, sovražnost in maščevalnost pa sta bili pogosto krajevnega izvora. V Bosni je telo sovraštvo, ki se je stopnjevalo že dalj časa, obenem pa so v spomin priklicali vse brutalnosti druge svetovne vojne. To je seveda obžalovanja vredno, toda to je v človekovi naravi.

V neki drugi državi, s skoraj povsem podobnimi izkušnjami, lahko uporabimo iste kriterije, v mislih pa imamo Republiko Irsko in provinco Ulster. Od začetka 16. stoletja je zgodovina Irske zelo dolga zgodba bitk, ki so jih izgubili katoliški Irci proti angleškim protestantom na Severu, ta boj je dosegel vrh v revoltu 1916. leta, ki pa tudi ni uspel (toda lord French je bil prisiljen opustiti obvezno vojaško službo). Končno je bila 6. decembra 1921 Irska priznana kot neodvisna država s 26 okrožji, medtem ko je Severna provinca Ulster (6 okrožij) postala istega dne dominion. Od takrat ni bilo mogoče vzpostaviti nikakršnega modus vivendi med 30% irskimi rimokatoliki in 70% protestantskimi "unionisti".

Julija 1969 so izbruhnili resni nemiri in britansko vojsko so poslali v pomoč lokalni policiji, ki je bila povsem okupirana s ponavljajočimi se bombnimi napadi in umori: mejo z Irsko je hermetično zaprla britanska vojska, ki je zato postala tarča teroristov obeh strani. Vlade v Londonu so naredile številne poskuse, da bi našle rešitev, toda do danes brez občutnejših rezultatov, ker imajo udeleženci nepomirljiva stališča. Situacija v Bosni seveda ni natančno ista, toda razvijala se bo na podoben način, če obstoječa politika ne bo uporabila ustreznih prilagoditev.

Sklepi

Vsaj dva elementa sedanje bosanske situacije zaslužita temeljit razmislek z o možnem razvoju v bližnji prihodnosti.

a) Ne glede na vsa prizadevanja in ogromne stroške so bili doseženi rezultati doslej minimalni. Od skoraj 225.000 Bošnjakov, ki so se vrnili domov v letu 1997, jih je 75% še vedno "notranje razseljenih" ali pa sploh nimajo možnosti stalne naselitve (Business Week 26. marec 1998). Lahko se zgodi, da bodo vsa nadaljnja prizadevanja naletela na odpor Hrvatov, Srbov ali Bošnjakov, če že ne na zlonamerna dejanja okoliškega prebivalstva. Na deželi je nemogoče zagotoviti varnost za nezaželjene begunce, prav nič drugače pa ni v večjih mestih (npr. Mostar).

Še posebej bi lahko omenili primer Srebrenice s kakimi 8000 umorjenimi moškimi (s strani Srbov, Mladića in Karadžića). To mesto v Republikirski so zasedli srbski begunci: v primeru uresničevanja obstoječe politike pomeni, da moramo poslati v to mesto 6 ali 7.000 Muslimanov, predvsem žensk, kar je tako rekoč neuresničljivo ali pa bomo morali sprejeti dejstvo, da ta primer zasluži posebno obravnavo in s tem odprli vrata za številne druge "izjeme"?

b) Ni gotovo, da bodo oblasti in prebivalstvo v bližnji prihodnosti sprejeli prisotnost sil NATA s simpatijo ali vsaj nevtralnostjo. Ne vemo niti, kako se bo Beograd

odločil (ali ne) o Kosovu, kjer je možnost pretirane represije še vedno prisotna niti ne vemo, kako bi lahko reagirale ekstremistične frakcije Republike srbske. Možno je tudi, da bodo srbske specialne enote preiščeno masakrirale "muslimanske brate" na Kosovu, prav lahko pa tudi Sarajevo postane nestrpno, kajti ker za odrom delujoče fundamentalistične aktiviste ne bi smeli podcenjevati. To ni nekakšna pesimistična perspektiva, pač pa kratka in jedrnata analiza resnega problema.

Glede na DSFOR, ne bi smeli niti spregledati dejstva, da številne udeležene države niso nevtralne in da so že razkrile svoje ciljne preference?

c) Potrebno je upoštevati tudi finančni vidik. SFOR s sestavo kakih 35.000 mož in drago težko opremo, je vsekakor težko breme za Zahod. Zdaj tudi vojaške enote, ki so tam, opravljajo v bistvu naloge, ki niso njihove naloge profesionalnih vojakov namreč niso patroliranje vzdolž 1500 km meje med Republiko Srbsko in Hrvaško-muslimansko federacijo niti ne pomirjanje neredov, za kar konec koncev tudi niso izvežbani, niti nimajo za to ustrezne opreme! Z operativnega stališča bodo morale biti te vojaške enote vsekakor slej ko prej zamenjane. Zadnje, vendar ne najmanj važno je, da nekatere države že sodelujejo v tej operaciji z očitnim odporom in da tudi ameriški kongres ni preveč navdušen za tako sodelovanje. Če bi se ta situacija razvila v neke vrste "irski model", je vprašanje, kakšna bi bila reakcija v Združenih državah v primeru izgub? Navsezadnje, pred intervencijo NATA je bilo ubitih 239 vojakov ZN in to je še kako nepomembno!

Predlogi

a) Zdi se, da je prizadevanje in spodbujanje vrnitve beguncev na svoje domove neproduktivno. Pred nekaj leti smo v Zahodni Evropi razvili poseben, toda zanimiv sistem pregrupiranja podeželske zemlje, in to v velikem obsegu.

Če bi vzeli ta sistem za podlago, bi bilo možno vzpostaviti mrežo vrednosti za premoženje, pripadajoče razseljenim osebam, namreč zasnovano na obstoječih t.i. "katastrskih pregledih", ki vsi zagotovo niso bili uničeni med vojno, da bi vzpostavili "temeljno vrednostno menjalno enoto" in pri tem upoštevali številne pravične parametre: v bistvu nekakšno institucionalizirano "menjalno trgovino" v velikem obsegu.

To sicer ni univerzalno zdravilo, je pa vsaj nekakšno upanje in obljuba za razseljene osebe, ki so ostale brez sredstev. To sicer ni delo SFORja, je pa nekakšna rešitev, kajti v Bosni je impresivno število nevladnih organizacij, ki bi morale biti željne sodelovanja v takšnem konstruktivnem projektu. Kot je nedavno dejal nek nemški socialni delavec: "Ta prostor je poln strokovnjakov, svetovalcev in inženirjev, ki ne bi smeli izpustiti posla iz rok z vrnitvijo domov. Ironija nezaposlenih zahodnjakov je, da si poiščejo svojo srečo v Bosni" (Business Week, *ibid.*). Z nekaj volje bi bilo mogoče biti mogoče oblikovati (hitro) takšne enote z uradnim statusom in, zakaj ne, pod nadzorom armade inženirjev.

Isti sistem bi lahko uporabili za mestne prebivalce in/ali prejšnje majhne farmarje, ki so imeli nekaj zemlje, pa bi želeli živeti v mestu. "Temeljna vrednostna menjalna enota" bi lahko delala čudeže, ker bi omogočila Bošnjakom, ki so prej

živeli v okolici Banja Luke, da bi dobili ustrezno lastnino v bošnjaškem delu teritorija.

b) Financiranje

Problem pa se takoj pojavi zaradi premajhnega števila stanovanj, kajti približno 10% stanovanjskega fonda je v Bosni uničenega ter 25 do 30% neprimernega za življenje. Tu ni druge rešitve kot organizirati kolektivno financiranje, ki bi ga poverili OVSE (na primer), in dodeliti pomoč koristnikom s pomočjo majhnih in mobilnih kontrolnih ekip nevtralnih javnih uslužbencev, ki bi imeli tudi moč odločanja ter ustrezno odgovornost. Prednost bi morali dati uporabnim stanovanjem, hišam (ali vsaj tistim z najmanj poškodbami). Šele nato bi se lahko lotili problemov težko poškodovanih ali uničenih hiš, etc. Te sugestije samo orisujejo program.

Dobro se zavedamo vseh problemov, ki se nahajajo v ozadju, toda to bi bila izvrstna priložnost, da bi videli, v kakšnem obsegu sta npr. Savdska Arabija ali Iran pripravljena prispevati v tak sklad, ne pa kot zdaj pošiljati orožje ali graditi verske objekte.

Glede na to, da se je v Srbiji nastanilo 250.000 beguncev iz Bosne in 200.000 iz Hrvaške, bi morali upoštevati njene probleme ter zagotoviti, da bi njena oblast pokazala nekaj razumevanja za vprašanja Kosova in Vojvodine. Vemo, da niso pripravljene plačati kakršne koli "vojne odškodnine" in da bi bilo jalovo postaviti to vprašanje, ker so praktično bankrotirali, vendar se le ne morejo ukvarjati s svojim problemom beguncev brez pomoči Zahoda: če je to edini dostopni vzvod, da bi postali bolj dostopni, ubogljivi in razumni v mednarodnem vedenju, potem naj bi kar najbolje izkoristili to enkratno priložnost. Glede Rusije in njene neomajne podpore njenim slovanskim srbskim prijateljem smo prepričani, da bodo navkljub njihovim težavam zavzeto sodelovali pri obnovitvenih skladih Republike srbske.

Nobenega dvoma ni, da bi bila takšna operacija zanimiv preizkus za uresničevanje mednarodnih interesov in tokrat, dokončno, z jasnim in dobro opredeljenim namenom, t.j. obnovo miru na Balkanu.